

מצד שני ראינו באפוטרופוס, שאין בו משום "עבדים לעבדים" משום שהמצוה מתחילה מן היתומים הללו. ויוצא שהוא הדין גם ביחס לצה"ל. ויש לומר שאין סתם מצוה להיות חייל, אלא צרכי הביטחון הם הגורמים לכך שכל אחד שיכול מחוייב לסייע לביטחון המדינה כפי יכולתו, והוא מקיים בכך מצוה. ונמצא שחיילים הם עבדי ה' ולא "עבדים לעבדים", ומותר להם לחתום על חוזה גם ליותר משלוש שנים.

רשאי להפסיק. ומשום כך אינו נחשב "עבד לעבדים" אלא עבד ה'.

תשובה

לאור מה שאמרנו יוצא, שאמנם אסור לאדם לחתום על חוזה למשך יותר משלוש שנים (לדעת הרמ"א) אם אינו יכול לחזור בו בתוך הזמן, והדברים אמורים גם בעוסקים בצרכי מצוה. אך

סימן קז

חזרת פועל בעונת שפל

הוא ללא כל תנאי, מכיון שלא הותנה על כך במפורש בחוזה העבודה, או שמכיון שידוע הוא שלא מגיע לו שכר כה גבוה עבור החודשים הנ"ל, מסתמא על דעת זה קיבל, שיעבוד אח"כ בחדשי השיא באותו שכר. והרי זה כאילו נכתב בחוזה שמקבל עבודה לשנה.

נראה לענ"ד שאף שלא הותנה מראש על כך בחוזה, כיון שמסתמא כך הוא, הרי זה כתנאי מפורש, וכמו שכתבו התוס' (קידושין מ"ט ע"ב ז"ה דברים), שיש דברים שבהם אפילו גילוי מילתא לא בעינן, כגון הכותב כל נכסיו לאחריים ושמע שיש לו בן, והכותב נכסיו לאשתו לא עשאה אלא אפוטרופיא, וכן ההוא דזבין לנכסיה אדעתא למיסק לארץ ישראל.

ואין לומר שיש אנשים שמשלמים לפועל יותר בעונות השפל כדי שהעובד לא יעזוב אותם בעונות אחרות. וא"כ התשלום על עונות השפל הוא שכרו הגמור לאותה עונה, ואין לקזז משכרו כלל. אדרבה, אם נאמר כן, יצא שעל דעת כן שילמו לו שכר גבוה בעונת השפל, כדי שיעבוד בעונות הבוערות גם כן. מיהו יש לומר

ראשי פרקים

שאלה

- א. פירושו של הסכם העבודה
  - ב. גיר "דבר האבד" בהתפטרות פועל
  - ג. פסק ההלכה בשו"ע
- תשובה

שאלה *

אדם אחד התקבל לעבודה כאחראי על שיווק התוצרת החקלאית בכפר למשך שנה, בשכר של 275 ל"י לחודש. לאחר שלושה חדשים התפטר אותו אדם מעבודתו. החקלאים שילמו לו רק עבור חודשיים, בטענה שבאותם חודשים (ינואר-מרץ למניינם) אין הרבה שיווק כמו בחדשי הקיץ; והשכר החודשי שנקבע הוא חלוקה ממוצעת של כל עונות השנה. אך מכיון שהוא עבד רק בחדשי השפל, מגיע לו פחות. האם המעבידים צודקים בטענתם, או שעליהם לשלם לו את כל שכרו, גם עבור החודש השלישי?

א. פירושו של הסכם העבודה

יש לדון אם זה שקבעו את שכרו 275 ל"י לחודש

* מנחם-אב תשכ"ה.

במה דברים אמורים (שפועלים יכולים לחזור בהן וידן על העליונה)? בדבר שאין אבוד: אבל בדבר האבוד, שוכר עליהן או מטען.

ויש להסתפק באיזה מקרה חייב הפועל לשאת בהפסד: האם הדברים אמורים רק כשהחפץ הנעבד הוא דבר האבד מצד עצמו (כגון פשתן שצריך להעלותו מן המשרה, חלילין לכלה ולמת וכדו'), או גם בנד"ד, שאין ההפסד מצד החפץ הנעבד, אלא משום שצריכים לשכור פועל אחר שידרוש תשלום יותר גבוה, גם זה נקרא "דבר האבד". (וחילוק זה מצינו בהל' חוה"מ, סי' תקל"ט סעי' ט', שמותר לקנות יין בחוה"מ אם אחרי המועד מחירו יהיה ירק יותר). ולכאורה מן הסוגיא בב"מ משמע שזה לא מקרי דבר האבד. וכך נאמר שם (ע"ו ע"ב):

תניא... קבלו קמה לקצור בשני סלעים, קצרו חציה וחניחו חציה... שמיין לתן את מה שעשאו... ר' דוסא אומר: שמיין לתן מה שנתיד להיעשות...

כלומר, לדעת ר' דוסא הפועלים צריכים לפצות את בעה"ב על ההפסד שנגרם לו כתוצאה מכך שסיועם העבודה יעלה יותר ביוקר. ועל כך אומרת הגמרא (ע"ז ע"א-ע"ב):

תניא: השוכר את הפועל, ולחצי היום שמע שמת לו מת או שאחותו חמה; אם שכיר הוא - נתן לו שכרו (רש"י: חצי דמי שכרו)... מני? ...לאו ר' דוסא היא! אמר רב נחמן בר יצחק: בדבר האבוד, ודברי הכל.

והרי ר' דוסא מיירי כשיש הפסד בשכירת פועלים נוספים! ומכאן שזה לא מקרי "דבר האבד", ורק כשהנזק בדבר עצמו, אז מקרי "דבר האבד".

ועל דרך זו יש לדייק מלשון רש"י בפירושו למשנה (ע"ה ע"ב), האומרת:

שכר את החמר ואת הקדר... להעלות פשתנו מן המשרה וכל דבר שאבד, וחזרו בהן, מקום שאין שם אדם - שוכר עליהן או מטען.

ופירש רש"י (ד"ה מקום שאין שם אדם): "שאינו מוצא פועלין, והפשתן אבד". ואילו בהמשך (ד"ה שוכר עליהן) כתב רש"י: "בני אדם ביוקר". ומשמע שכוונתו לומר שאם אינו מוצא פועלים, דהיינו

שיש שמשלמים כן כדי לפתות אותו שלא יעזוב אותם אח"כ, אך אין זה תנאי מפורש, ואין להם עליו אלא תרעומת.

ויש להביא ראייה לכך ממה שנאמר במסכת ב"ב (פ"ז ע"א), שמותר לפועל להשכיר את עצמו בניסן בזול גם לימות הגורן, שאז השכר המקובל הוא גבוה, כדי שתהיה לו עבודה גם עתה ולא רק בזמן הגורן. וא"כ הוא הדין במקרה ההפוך: דרכו של בעה"ב לשכור עתה ביוקר, כדי להבטיח את עצמו שיהיה לו פועל בזמן הגורן. ומבואר ברבנו גרשום (שם) שאעפ"כ יכול הפועל לחזור בו. ומסתבר שהפועל שקיבל את כל שכרו מראש חייב להחזיר חלק משכרו לבעה"ב בשעה שחוזר בו; ומסתמא מחשבים לפי הימים. ועי' שטמ"ק (שם ד"ה אמר), שכתב שהגירסא היא: "האומר לפועל הילך מנה זה ויהיה בידך שתעשה עמי מדינר ליום. והיה יפה סלע היום" (צ"ל: בגורן). וכיון שהמחיר שקצב הוא דינר ליום, כשהפועל חוזר בו מחזיר דינר ליום לפי חשבון. ואע"פ שבניסן דינר ליום הוא יותר מהמחיר המקובל; כי בניסן אין צורך כלל בעבודה. ולשם מה אמר לו דינר ליום? אלא ע"כ כשמחזיר לו, מחזיר דינר ליום, אע"פ שלא עבד בשווי של דינר ליום. ואינו מוכרח.

ב. גדר "דבר האבד" בהתפטרות פועל

ונראה שיש לדון בשאלה זו מצד אחר: שהרי הצדדים חתמו על חוזה עבודה לשנה. אמנם פועל יכול לחזור בו אפילו באמצע היום (רמב"ם הל' שכירות פ"ט ה"ד), אולם הוא רשאי לעשות כך דווקא כשאינו גורם הפסד לבעה"ב (רמב"ם שם). וכאן הרי הוא גורם הפסד לחקלאים, שיצטרכו לשכור משווק אחר לעונות הבוערות במחיר גבוה יותר. לכן נראה לענ"ד שיש לחשב כמה יקח הפועל האחר, ולנכות זאת משכרו השנתי של הראשון.

והבאתי ענין זה לפני מו"ר הרה"ג אברהם שפירא שליט"א, וזה מה שהעלה:

נאמר במסכת ב"מ (ע"ז ע"ב):

שונים הוא עד שלישי (ע"י תוס' סוכה ל' ע"ב ד"ה וקרקט).

ג. פסק ההלכה בשו"ע

לכאורה היה מקום ללמוד ממה שנפסק בשו"ע (ח"מ סי' של"ג סעי' ד') כרבנן דר' דוסא, שפועל שחוזר בו, שמין לו לפי מה שעשה ולא לפי מה שעתידי להיעשות, בין הוזל בין הוקר. ומכאן שאין לנכות למשווק משכרו בגלל שמחליפו ידרוש שכר גבוה יותר. אך נראה שמקרה זה אינו דומה לנד"ד. שהרי שם שכר העבודה הוזל והוקר יותר ממה שהיה בזמן שחתמו את החוזה ביניהם; ולכן מגיע לפועל שכר כפי מה שהותנה מראש. אך בנד"ד, זהו טבע העבודה, שאם מוסרים אותה לשני בני אדם היא יקרה יותר. ולכן בנד"ד יתכן שהפועל צריך לפצות את החקלאים על הנזק שגרם בהתפטרותו.

תשובה

מתוך האמור נראה שיש ספק אם התפטרות זו – שהנזק שבה הוא בכך שהחקלאים יצטרכו לשכור משווק אחר בשכר גבוה יותר – מוגדרת כ"דבר האבד", המחייב את המשווק לפצות את החקלאים. ועל כן נראה שיש לפשר ביניהם.

מו"ר הרה"ג אברהם שפירא שליט"א הוסיף שהרי מסתמא החקלאים ידעו שהמשווק יוכל לחזור בו, ובכל זאת הסכימו לתשלום החדשי הנקוב; וא"כ על דעת זה הסכימו. וע"כ יש לעשות פשרה לטובתו. ואילו מו"ר הרה"ג יצחק אריאלי זצ"ל טען להיפך, שמאחר שכו"ע ידעי ששכר זה לא ניתן לחודש אחד אלא כממוצע שנתי – על דעת זה הסכים לעבוד; ואם חזר בו, ישלמו לו רק כפי המגיע לו. וע"כ יש לעשות פשרה לטובתם.

לכן נראה לענ"ד שיש לעשות פשרה ביניהם, ולתת לו מחצית משכר החודש השלישי. (וע"י שו"ת פסקי עוזיאל (סי' מ"ו שאלה ר').

אנשים העומדים להשכיר את עצמם במחיר הקבוע לפועלים – שוכר בני אדם שאינם עומדים להשכרה אלא טרודים בעסקיהם, ולכן צריך לשלם להם יותר. אך במקום שיש פועלים, אלא שמחירים של הפועלים להמשך העבודה הוא יקר יותר – אין זה על חשבון הפועל אלא על חשבון בעה"ב. תדע, שאם לא כן, כל פועל שהשכיר עצמו לכמה שנים, לא יוכל לחזור בו, משום שגורם בהתפטרותו הפסד לבעל הבית. שהרי במשך השנים הוא מתרגל יותר בעבודה ועבודתו משובחת יותר. ואם יקחו פועל חדש, יצטרך להתרגל מחדש בעבודתו, וזאת לא מצאנו. אלא ע"כ כל שיש אפשרות להשיג פועל אחר, אף שהוא יקר יותר או שעבודתו טובה פחות, לא מיקרי "דבר האבד".

וע"י ספר החינוך (מצוה מ"ד), שכתב שזה שהאדון מסייע בפדיונה של אמה עבריה, הוא שאינו נוטל עבור המתנת המעות אצלה, אך לא משום שעבודתה משתבחת יותר במשך הזמן. וע"י מה שכתב על כך המהר"ל (גור אריה שמות כ"א ל').

מאיך גיטא יש להביא ראייה מתורה"ד (סי' שכ"ט בסופו), שכתב שמשורת החוזר בו מיקרי דבר האבד, מכיון שבעה"ב ובני ביתו לא הורגלו לעשות דברים אלו בעצמם. ונשאר בצ"ע. וא"כ אולי גם בנד"ד הדבר נקרא "דבר האבד" מצד עצמו, כיון שהחקלאים מוכרחים שמישהו יעשה את המלאכה הזאת בשבילם, והם לא יכולים לעשותה בעצמם. ולא כמו שכתבנו לעיל שכל שאין המלאכה מצד עצמה דבר האבד לא מיקרי דבר האבד, אלא כל מלאכה הצריכה פועלים לעשותה נקראת "דבר האבד", וצ"ע. (וע"י מחנה אפרים, הל' שכירות פועלים סי' ז').

ונראה שאם הפער בין המשכורות של הפועלים הוא גדול מאד, בעה"ב יכול לטעון שאינו יכול לשכור פועל במחיר כזה, וגם לעשות בעצמו אינו יכול; ונמצא שזהו "דבר האבד". ויתכן ש"דבר האבד" בפער שבין מחירים